

O METODAH IN O CILJIH

V zadnjih letih se je »Sodobnost« že nekajkrat s kratkimi glosami pomudila pri nekaterih mnenjih in stališčih, ki so prišla do izraza deloma v srbski in deloma tudi v hrvaški publicistiki in ki se dovolj jasno in nedvoumno zavzemajo za tako imenovano »kulturno integracijo« jugoslovanskih narodov. »Sodobnost« teh stališč ni samo zavrnila,¹ ampak je vsaj mimogrede opozorila tudi na protizgodovinsko, anahronistično in v bistvu reakcionarno družbeno vsebino teh postulatov.

Če se moramo tokrat in v tej nič kaj imenitni zvezi ustaviti pri sestavku, ki ga je za novoletno številko zagrebškega »Vjesnika« napisal Gustav Krklec, gre vsa zasluga za to temu piscu samemu, saj je že z naslovom »Kulturna integracija«, ki ga je dal svojemu sestavku, popolnoma razločno povedal, iz kakšnih pobud in s katerim končnim namenom je svoj sestavek napisal.²

Vendar, da ne bomo krivični in da bo hkrati tudi naše stališče bolj jasno in bolj razvidno, naj spregovorimo najprej o tistem delu Krklečevega sestavka, ki se ž njim v osnovi strinjamo.

Gustav Krklec pravilno ugotavlja, da je kulturnega sodelovanja in kulturne izmenjave med posameznimi republikami v Jugoslaviji premalo in da so kulturna središča in kulturni delavci v Jugoslaviji velikokrat prav slabo in nezadostno poučeni o kulturni ustvarjalnosti in dejavnosti sosednih republik. To stanje, ki smo o njem tudi v Sloveniji govorili že večkrat in ob raznih priložnostih, ilustrira Krklec z nekaterimi konkretnimi primeri. Naj navedemo kar prvega izmed njih:

»Po naključju sem se srečal,« pravi Krklec, »s prijateljem Slovincem, nardarjenim pisateljem in dobrim tovarišem iz »davnih dni«. Med pogovorom se je izkazalo, da ta tovariš zelo dobro pozna marsikatero »svetovno« književnost, da pozna celo njih *poetas minores*, da pa na primer prav nič ne pozna sodobne makedonske lirike, čeprav je ta močnejša in izvirnejša od, recimo, zahodnonemške, ki jo pozna do podrobnosti. In kdo ve, ali se ne bi zgodilo nekaj podobnega, če bi srečal Makedonca in začel ž njim pogovor o slovenski prozi.«

V tem zapisku je nedvomno veliko resnice, ki ima svojo objektivno veljavo, čeprav primer sam ni ravno najbolj posrečeno izbran. Predvsem zato ne, ker se je makedonska lirika po vojni razmeroma precej prevajala v slovenščino — tako je mimo prevodov makedonskih pesmi, objavljenih po revijah in časopisih, izšla v slovenščini precej obširna in zelo lepo izdana antologija makedonske poezije, dalje knjiga pesmi Ace Šopova in pred kratkim še knjiga pesmi Blaža Koneskega — in ker si potemtakem težko predstavljam, da bi v Sloveniji nekdo, ki se aktivno ukvarja z literaturo, prav ničesar ne vedel o sodobni makedonski liriki. Pa tudi, kar se poznavanja nemške literature tiče, se mi zdi zgornji primer za današnje stanje v slovenski kulturi malo značilen in — rekel bi — nekam zastarel, veljaven za čas pred prvo svetovno vojno in morda še za leta neposredno po nji, medtem ko je v resnici tako, da ve današnji slovenski bralec — iz psiholoških razlogov, ki so razumljivi in jih ni treba navajati — o sodobni nemški lite-

¹ Prim. Naša sodobnost, 1956, str. 957—960, in Naša sodobnost, 1958, str. 1142—1145.

² Gustav Krklec, Kulturna integracija, Vjesnik, Zagreb 1. I. 1960.

raturi (z vsemi njenimi poeti *minores* in *maiores* vred) malo več kot nič, se pravi manj, kot bi bilo nemara prav, vsekakor pa lahko trdim, da jo pozna precej manj kot, na primer, sodobno hrvaško ali srbsko literaturo. Če že govorimo o kulturni povezavi med jugoslovanskimi narodi, ne smemo namreč pozabiti pomembnega prispevka, ki se sicer ne razodeva v velikih besedah, je pa zato toliko bolj realen in otipljiv, prispevka, ki sta ga dali in ga še dajeta v tej smeri slovenska in makedonska šola. V mislih imam redni pouk srbohrvaščine v teh šolah, ki pomaga mladim ljudem preko prvih jezikovnih težav in jim kasneje v življenju omogoča, da se lahko brez posrednika in iz prvega vira seznanjajo tudi s srbsko in hrvaško literaturo. Tako je, na primer, slovenska inteligenca, zlasti napredna, že pred vojno razmeroma dobro poznala Krležovo literarno delo, ga spremljala, pisala o njem in se tudi ob njem oplajala, in to že mnogo prej, preden je bila prva Krleževa knjiga prevedena v slovenščino. To je veljalo in velja tudi za druge hrvaške in srbske pisatelje, pod pogojem seveda, če imajo njihove knjige še kakšno drugo privlačnost razen te, da so pisane v srbohrvaščini. Kajti iz golega patriotizma, kolikor vem, še nikoli ni nihče prebral nobene knjige. Prav bi bilo seveda, da bi bila hkrati s srbohrvaščino tudi makedonščina primerno upoštevana v slovenski šoli in da bi tako makedonščina kot slovenščina dobili ustrezen prostor v predmetniku srbskih in hrvaških šol. Tudi to bi bil zelo konkreten in zelo realen prispevek k boljšemu medsebojnemu spoznavanju in sodelovanju med jugoslovanskimi narodi na kulturnem in na vseh drugih področjih. Potem bi bržčas odpadli taki primeri, ki enega izmed njih navaja tudi Krklec — mislim tisto zgodbo o srbskem pripovedniku, ki je prozo svojega slovenskega tovariša prvokrat prebral v neki »Antologiji jugoslovanskih novel« v tujem jeziku. In odpadel bi bržčas tudi primer, ki ga Krklec sicer ne navaja, ki pa bi lahko omenjenemu srbskemu pripovedniku služil če že ne za opravičilo, pa vsaj kot olajševalna okolnost, da namreč v beograjski knjigarni dosti lažje prideš do angleške, ruske ali francoske izvirne knjige kot pa do slovenske, kar je vsekakor paradoks — toliko bolj, ker v Ljubljani hkrati skoraj ni večje knjigarne, ki ne bi imela posebnega srbskohrvaškega oddelka.

Takih, pa tudi bolj zgovornih in bolj drastičnih zgodb bi lahko kajpa našli še dolgo vrsto. Toda bolj kot ugotavljati neko stanje, ki je vsakomur bolj ali manj na dlani, bi bilo potrebno ugotoviti sredstva in pripomočke, ki jih imamo na razpolago, da to stanje popravimo in spremenimo. Poleg šole se nam zdi tu zlasti važna vloga dnevnega in sploh periodičnega tiska, tista živa, gibčna in nepretrgana izmenjava kulturnih informacij, ki jo omenja tudi Krklec in ki bralca obvešča, vzbuja v njem zanimanje in ga sproti opozarja na vse, kar se pomembnejšega dogaja v sosednih republikah na raznih področjih kulturnega življenja. Ta izmenjava je bila doslej morda res preveč pičla in tudi nesistematična, nesklenjena, vse preveč prepuščena naključnim pobudam in dobri volji nekaterih posameznikov. Več sistema se zdi, da je bilo, kar se tega tiče, v založniški dejavnosti, saj se še nikoli ni prevedlo toliko literarnih del iz enega jugoslovanskega jezika v drugega kot ravno ta leta po vojni. Če je slovenska prevodna literatura tu sprva malo zaostajala, skuša v zadnjih letih to zamudo v okviru možnosti, ki ji jih daje njen trg, pogumno nadoknaditi. Važni bi bili nadalje tudi pogostejši osebni stiki med kulturnimi delavci raznih republik, in to ne samo uradni, na kongresih in strokovnih zborovanjih, marveč tudi ob raznih drugih, manj urad-

nih priložnostih, ko bi se lahko bolj sproščeno in bolj neposredno izmenjavala mnenja, pogledi in pridobljene izkušnje.

Vse te načine medsebojnega spoznavanja in sodelovanja in še mnoge druge, ki jih življenje s svojimi vsakdanjimi potrebami poraja sproti, bi bilo treba uporabljati, razvijati in utrjevati. Kajti popolnoma naravno je, da se morajo poznati in sodelovati med seboj narodi, ki živijo v skupni državi, pod isto streho in ki si s skupnim trudom in prizadevanjem ustvarjajo nove, socialistične temelje družbenega življenja: toliko bolj, če so se odločili za svojo lastno, izvirno pot v socializem, ki bo najbolj ustrezala njihovim konkretnim zgodovinskim pogojem in njihovim demokratičnim težnjam, in če potemtakem nimajo pred seboj nobenega kalupa, nobenega izgotovljenega zgodovinskega vzorca, ki bi ga lahko slepo posnemali in mehanično prenašali na svoja tla. Pri kom naj se vzgledujejo, pri kom naj si pridobivajo izkušnje, spoznanj in novih pobud, če ne drug pri drugem, na koga naj se opirajo, na koga naj se obračajo po pomoč, če ne drug na drugega, s kom naj predvsem sodelujejo, če ne drug z drugim? Odgovor na zastavljena vprašanja je tako preprost, tako naraven in tako nedvoumen, da nam ga ni treba niti zapisati.

Toda ta odgovor očitno ni tak, da bi lahko zadovoljil Krkleca. Po njegovem ni pravi in edini namen kulturnega sodelovanja med jugoslovanskimi narodi, krepitev socializem in socialistične odnose med prizadetimi narodi, marveč je to sodelovanje samo pripomoček, samo prehodna stopnja, samo tista »najboljša in najbolj inteligentna metoda«, kot pravi, ki naj nas varno privede k nekemu čisto drugemu, zanj poglavitnemu in končnemu cilju; ta cilj pa je »kulturna integracija« jugoslovanskih narodov ali, z drugimi besedami: njihova likvidacija in njihova stopitev v neko višjo, vsedrjavno nacijo.

Toda Krklec je pesnik, se pravi rahločuten človek, in mu je nerodno priznati, da sodeluje — če svobodno uporabim Shakespearovo podobo — pri večerji, pri kateri nekoga večerjajo, zato ne reče bobu bob, ampak je v svojih formulacijah na moč neizrecen in obziren: »... glede na določene opravičene heterogenosti, na neenakosti in raznoterosti kot posledice zgodovinskega razvoja naših narodov,« tako pravi, »se postavlja vprašanje tiste kulturne integracije, ki bi s kar najmanj škode za posameznosti prinesla kar največ koristi za celoto in celovitost, za homogenost našega kulturnega življenja.« Nič določnega ne pove, katere so tiste »posameznosti«, ki naj bi utrpele škodo, in kakšno konkretno korist naj bi imela od te škode »celota«. Dobro se zaveda, da bo s svojo vsedrjavno »kulturno« koncepcijo zadel na tisti naravni in dosledno demokratični red, ki ga je v odnosih med jugoslovanskimi narodi uveljavila in uzakonila naša socialistična revolucija, in da bo zaradi tega izzval razumljive ugovore in odpor. »Problematika naše kulturne integracije...« pravi zato, »je zelo delikatne narave, ker vsebuje svoje nevarlglične točke in dvorezne ostrine. Ta problematika se giblje med subjektivnimi občutljivostmi in objektivno nujnostjo in se izpostavlja stalnim nevarnostim nezdrave interpretacije in celo diatribam šovinističnega značaja.« Kar mu kljub temu vliva pogum, je predvsem spoznanje, da »kulturno integracijo« terja »čas, ki je izgubil smisel za provincialne sentimentalnosti«.

Prihranili si bomo trud in ne bomo razčesavali miselne zmede pravkar navedenih stavkov. Namesto tega si bomo dovolili majhno, »sentimentalno«

vožnjo na tisto točko zemeljske oble, ki je ta trenutek zares najbolj »nevalgična« — mislim namreč Alžirijo — in kjer se s krvjo oblita, uporna človečnost bojuje za svoje najbolj elementarne pravice. Ali je res samo »provincialna sentimentalnost« tista, ki je potisnila temu narodu puške v roke in ga pripravila do tega, da že nekaj let v potokih preliva svojo kri? In tisti ne preštevilni, a zato tembolj dragoceni napredni francoski pisatelji in razumniki, ki se ta hip tako trmasto in vztrajno bojujejo s peresom zoper desničarsko vsedrjavno in velikodrjavno koncepcijo — vsedrjavne koncepcije so po neki usodni logiki zmeraj desničarske, tovariš Krklec — in se zavzemajo za svobodo, samoodločbo in neoviran razvoj alžirskega naroda? Ali počno to res samo iz ljubezni do alžirske folklore in do nekaterih »opravičenih« alžirskih pokrajinskih »heterogenosti«, »raznoterosti« in »posameznosti«? In ali res nima danes ta dan jugoslovanski pisatelj drugega, pomembnejšega opravila, kot da s papirnatimi sofizmi po ovinkih zanikava demokratično in naravno narodnostno načelo in v imenu starih, preživelih idejnih shem in postulatov brez pravega vzroka bije plat zvona?

Vendar — se huduje Krklec — »kljub vsemu opravičenemu obstoju hrvaško-srbske, slovenske in makedonske književnosti nikjer ne piše, da te tri književnosti niso hkrati tudi sodobna jugoslovanska književnost in da se jim ni treba vsaj poznati in tolerirati med seboj...« V tem stavku moramo popraviti, kar je netočnega. Netočno pa je, da se te literature ne poznajo med seboj: poznajo se bolj, kot so se poznale kdaj koli doslej, in se tudi — kot smo že ugotovili — prevajajo med seboj bolj, kot so se kdaj koli doslej; s tem pa seveda ni rečeno, da se ne bi mogle še boljše poznati, in tudi o tem smo govorili. Prav tako ni točno, da se ne tolerirajo druga druge: že sama trditev, da se ne poznajo med seboj, bi kazala, če bi bila resnična, na nekakšno toleranco, nekam čudno in ne preveč hvale vredno toleranco sicer, a še zmerom toleranco; v resnici pa te literature prav lepo in složno žive in delajo druga ob drugi in kdaj pa kdaj — žal ne ravno prepogostoma — rode celo kako zares dobro delo, ki se potem prevaja od Skopja do Ljubljane. To, kar vnaša včasih element nestrpnosti in netolerance — ne mednje, marveč nasploh v jugoslovansko kulturno življenje, je kvečjemu kak »jugoslovanski kriterij«, ki si ga kdo izmisli, da bi z njegovo pomočjo meritorno delil pohvale in graje na levo in desno, ali pa kako zapoznelo geslo o »kulturni integraciji«, ki še tu pa tam straši po nekaterih glavah. Kar zadeva terminus technicus »jugoslovanska literatura«, se nam zdi slab, ker je jugoslovanskih literatur več, kakor je več jugoslovanskih narodov. Če pa ga že kdo uporablja v edninski obliki, potem naj nikor ne dela iz tega posebne nacionalne ideologije.

Zadnji dokaz, ki ga navaja Krklec v obrambo svoje »kulturne integracije« in ki se mu zdi posebno tehten in neizpodbiten, pa so nekatere antologije bodisi jugoslovanske proze ali poezije, ki so izšle pod skupnimi naslovi v nekaterih tujih jezikih. »Posebno je aktualna problematika naše kulturne integracije glede na tujino...« pravi Krklec. »V takih in podobnih antologijah v tujih jezikih se je naša integracija manifestirala pod pritiskom okoliščin, medtem ko jo je na domačem terenu potrebno sistematično izgrajevati, izpopolnjevati in inteligentno vzdigovati na vse večjo stopnjo.« Da je »problematika naše kulturne integracije glede na tujino« aktualna, s tem se vsekakor strinjamo. Treba je vzeti v roke samo Mišičevi dve antologiji v

francoščini, zlasti pa njegovo antologijo jugoslovanske poezije,³ pa bomo videli, kako se tu uveljavlja »kulturna integracija« praktično in na škodo katerih »posameznosti«. Treba si je nadalje ogledati korespondenco med Društvom slovenskih književnikov in beograjskim založniškim podjetjem »Jugoslavija« v zvezi s to antologijo in indolentni odgovor tega podjetja društvu,⁴ pa bomo videli, kakšni čudni pogledi se včasih uveljavljajo v naših stikih s tujino in kakšna birokratska miselnost je v tem konkretnem primeru udarila na dan. Popolnoma nerazumljiva pa se nam zdi logika nadaljnega in nenavadno daljnosežnega Krklečevega sklepanja, po katerem bi se morala vsa struktura jugoslovanskega kulturnega življenja iz dna spremeniti in se prilagoditi tistim nekaj reprezentativnim edicijam in informativnim pregledom jugoslovanskega literarnega ustvarjanja, ki vsake toliko izidejo v tujini in ki morajo dostikrat res »pod pritiskom okoliščin« v obseg ene same knjige z večjo ali manjšo srečo nagnesti vse, kar je vrednega v jugoslovanskih literaturah. Toda poleg takih zelo potrebnih edicij izide v tujini kdaj pa kdaj — čeprav redkeje — tudi kaka prav tako potrebna antologija pesništva ali proze ene same izmed jugoslovanskih literatur. Kakšne daljnosežne zaključke za strukturo našega kulturnega življenja pa bo Krklec izvajal iz njih? Morda se mu pa zdi, da te vrste antologije sploh niso umestne, da so škodljive, ker zavirajo našo »kulturno integracijo«? Če misli tako, potem pozablja, da je Jugoslavija socialistična država, ki je nacionalno vprašanje rešila pred seboj in pred tujino in da kot taka nima v svojih mejah nobenih Kataloncev in Baskov, ki bi jih morala skrivati pred svetom.

S tem je naš razgovor s Krklecem končan. Pomudili smo se pri njegovih izvajanjih malo dlje, kot bi bilo morda treba, ker sodimo, da taka in podobna stališča v jugoslovanskem kulturnem življenju še vedno niso povsem izumrla. Čeprav imajo svoj idejni izvor v neprežvečenih ostankih starih meščanskih ideologij, je po drugi strani tudi res, da jim idejne tendence in usedline birokratskega etatizma in vsega, kar je v naši družbi najbolj konservativnega in s socialističnega stališča najbolj dvomljivega, dajejo določeno oporo, potuho in zato tudi rezistenčno moč. Ni treba posebej poudarjati, da taka stališča in nazoru neposredno izpodkopavajo in kompromitirajo tisto, za kar se na videz zavzemajo, namreč pozitivno idejo kulturnega spoznavanja in sodelovanja med jugoslovanskimi narodi. In če smo kako besedo v našem razgovoru spregovorili bolj ostro in bolj vroče, je to pripisati predvsem tej okoliščini, nikakor pa ne, ker bi hoteli osebno prizadeti Gustava Krkleca, saj ga poznamo kot dobrega pesnika in radi prebiramo njegovo poezijo — nemara prav zaradi tega, naj nam pesnik te odkritosrčnosti ne zameri, ker je tako bogato nasičena s pristnim pokrajinskim sentimentom in koloritom.

Drago Šega

³ Oceno gl. Naša sodobnost, 1959, str. 1146—1148.

⁴ Prav tam, str. 1149—1152.